

Awifauna lęgowa powierzchni „Modlica” w dolinie Środkowej Warty

Przemysław Żurawlew, Aleksander Winiecki

Abstrakt. W pracy podsumowano informacje o awifaunie lęgowej powierzchni „Modlica” (891,44 ha) w rozumieniu „kompleksu ornitologicznego” obejmującego fragment pradoliny Warty w rejonie ujścia rzeki Proсны. Obszar wchodzi w skład ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym – Doliny Środkowej Warty (PLB300002). W latach 1994–2013 gniazdowały tu 132 gatunki ptaków. Jest to ważne w skali regionalnej miejsce występowania gęgawy *Anser anser*, cyranki *Anas querquedula*, płaskonosy *Anas clypeata*, kropiatki *Porzana porzana*, zielonki *Porzana parva*, derkacza *Crex crex*, czajki *Vanellus vanellus*, krwawodzioba *Tringa totanus* i rybitwy czarnej *Chlidonias niger*. Gniazdowały tu także rzadko notowane gatunki: cyraneczka *Anas crecca*, bocian czarny *Ciconia nigra*, perkoz rdzawoszyi *Podiceps grisegena*, bąk *Botaurus stellaris*, bączek *Ixobrychus minutus*, kania czarna *Milvus migrans*, sieweczka obrożna *Charadrius hiaticula*, samotnik *Tringa ochropus*, brodziec piskliwy *Actitis hypoleucos*, rybitwa rzeczna *Sterna hirundo* i rybitwa białoskrzydła *Chlidonias leucopterus*. Pomimo wielu zagrożeń, którymi są przede wszystkim nienaturalny reżim zbiornika Jezioro, odwodnienia i obwałowania doliny, przekształcenia łąk na pola uprawne i zanik gospodarki pastwiskowej, omawiany obszar nadal zachowuje wysokie walory ornitologiczne.

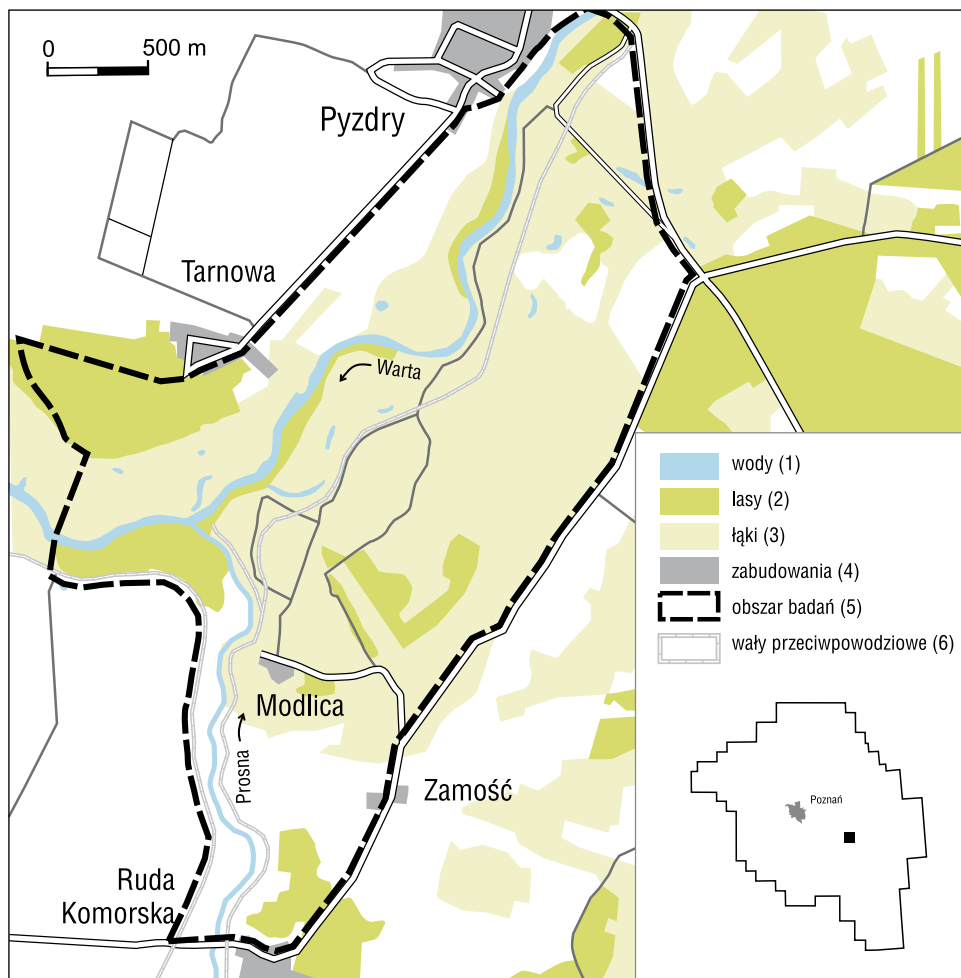
Breeding avifauna of the „Modlica” area in the middle Warta River valley. Abstract. The publication is a summary of information on the breeding avifauna of “Modlica” (891.44 ha), which is an “ornithological area” that includes a part of a glacial valley of the Warta River near the mouth of the Proсны River. It is included in the Important Bird Area of international significance – the Middle Warta River Valley (PLB300002). In 1994-2013 it was a breeding site for 132 bird species. On the local scale it is an important place for Greylag Goose *Anser anser*, Garganey *Anas querquedula*, Northern Shoveler *Anas clypeata*, Spotted Crake *Porzana porzana*, Little Crake *Porzana parva*, Corn Crake *Crex crex*, Northern Lapwing *Vanellus vanellus*, Common Redshank *Tringa totanus* and Black Tern *Chlidonias niger*. Some rare species were also noted breeding here: Eurasian Teal *Anas crecca*, Black Stork *Ciconia nigra*, Red-necked Grebe *Podiceps grisegena*, Eurasian Bittern *Botaurus stellaris*, Little Bittern *Ixobrychus minutus*, Black Kite *Milvus migrans*, Common Ringed Plover *Charadrius hiaticula*, Green Sandpiper *Tringa ochropus*, Common Sandpiper *Actitis hypoleucos*, Common Tern *Sterna hirundo* and White-winged Tern *Chlidonias leucopterus*. Despite many threats, such as unnatural regime of the Jezioro reservoir, drainage and embanking of the valley, conversion of grasslands into arable areas and lack of grazing management, the discussed area still maintains high ornithological value.

Dolina Środkowej Warty na odcinku Uniejów – Pызdry już z początkiem lat 1980. uznana została za jedną z najważniejszych ostoi ptaków wodno-błotnych w Polsce (Chylarecki et al. 1984, Wesołowski & Winiecki 1985, Winiecki & Wesołowski 1987). Od przełomu lat 1970. i 1980. rozpoczęty został trwający do dziś monitoring awifauny lęgowej tego obszaru, a okresowo opracowywane wyniki były sukcesywnie publikowane lub udostępniane w formie manuskryptów (np. Chylarecki et al. 1992, Winiecki et al. 1997, Wielkopolski Urząd Wojewódzki 2008). Szczególnie intensywnie badano przyrodę, w tym awifaunę Nadwarciańskiego Parku Krajobrazowego,

obejmującego zachodnią część omawianej doliny Warty, tj. pomiędzy autostradą A2 pod Sługocinem, a ujściem rzeki Proсны do Warty (Winiecki & Brzeg 1995, Krupa & Winiecki 2000). W międzyczasie opublikowano szereg ornitologicznych opracowań przyczynkarskich z tego terenu. Po objęciu Doliny Środkowej Warty ochroną w ramach sieci Natura 2000 (ostoja PLB300002), syntetyczna wiedza o awifaunie tego obszaru zawarta została w monografiach książkowych (np. Winiecki 2004a, 2010), a obecnie przygotowywane jest kolejne opracowanie dotyczące stanu i zmian populacji lęgowych ptaków. Podczas okresowych ocen stanu awifauny lęgowej ostoi zastosowano podział doliny na jednoznacznie zdefiniowane jednostki przestrzenne (tzw. „kompleksy ornitologiczne” – patrz np. Winiecki et al. 1997). Na szczególną uwagę zasługuje kompleks „02 Modlica”, którego awifaunę lęgową poczęto badać od roku 1984 (Chylarecki et al. 1984). Jako jednej z wielu nadwarciańskich powierzchni monitoringowych przypisać jej można szczególną rolę. Wykazywane na niej zmiany awifauny lęgowej to nie tylko efekt zmian w zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu, ale też oddziaływania zbiornika Jeziorsko. Wraz z planowanym wybudowaniem kolejnego zbiornika retencyjnego „Wielowieś Klasztorna” na Prośnie (powyżej Kalisza; Winiecki 2004b), w granicach kompleksu „Modlica” w szczególny sposób ujawni się skumulowany efekt oddziaływania dwóch niezależnych zbiorników zaporowych na siedliska ptaków, zwłaszcza wodnych i błotnych. Powyższe przewidywania to powód podsumowania dotychczasowej, publikowanej i nieopublikowanej wiedzy o awifaunie tej powierzchni.

Teren badań

Powierzchnia „Modlica” (891,44 ha) w rozumieniu „kompleksu ornitologicznego” obejmuje fragment pradoliny Warty w rejonie ujścia rzeki Proсны (ryc. 1). Przebieg granic kompleksu w ogólnych zarysach jest następujący: na północy wzdłuż drogi Pызdry – Tarnowa i dalej w kierunku Spławia, na zachodzie opiera się na lewo-brzeżnym wale przeciwpowodziowym Proсны, sięgając na południe aż do mostu na Prośnie w Rudzie Komorskiej. Stamtąd biegnie drogą na NE do szosy Pызdry – Kalisz i następnie opiera się na niej biegnąc w kierunku mostu na Warcie w Pызdrach. Jeszcze przed kilkudziesięciu laty koryta Warty i Proсны nie były tu obwałowane, a znaczna część terenu bywała zalewana w okresie wezbrań. W ramach szeroko zakrojonych prac odwodnieniowo-melioracyjnych prowadzonych w dolinie środkowej Warty, do roku 1995 wybudowano etapowo wał przeciwpowodziowy wzdłuż południowego brzegu Warty i po obu stronach koryta Proсны. Obecnie kontakt wód Warty i Proсны z terenem zawala odbywa się przez przekształcony w kanał dopływ Proсны – Bawół (na nim znajduje pompownia w miejscowości Modlica) oraz przez przepusty grawitacyjne w wałach i drogach. Szczegółowy opis uwarunkowań przyrodniczych powierzchni „Modlica” przedstawiono w „Studium przyrodniczym...” (Gacka–Grzesikiewicz et al. 1990). W opracowaniu tym kompleks „Modlica” stanowi północny fragment tzw. „Polderu I Grądy”. Współcześnie relatywnie wąski teren międzywała Warty i Proсны charakteryzuje się znacznymi wahaniami poziomu wód rzecznych. W sąsiedztwie starorzeczy znajdują się tam ekstensywne łąki kośne, lokalnie odnawia się krzewiasta i drzewiasta roślinność lęgowa. Od północy koryto Warty sąsiaduje ze stromą krawędzią pradoliny. Teren powierzchni „Modlica” na południowy-wschód od wału wzdłuż Warty i Proсны ma bogatą rzeźbę. Najniżej położona terasa zalewowa, obecnie odseparowana od koryta Warty wałem, urozmaicona jest starorzeczami, okresowo wypełnianymi wodą

Ryc. 1. Obszar badań

Fig. 1. Study area. (1) water, (2) forest, (3) meadow, (4) built-up area, (5) study area, (6) levees

smugami i odsypami akumulacyjnymi. Użytkowana jest głównie jako ekstensywne wyczyńcowe łąki košne, część terenu zajmują rzadko wykaszane szuwarowe i mannowe. Na wyższą, nadzalewową terasę znajdują się wydmy – dawne odsypy aluwialne przemodelowane przez wiatr. Są one utrwalone zadrzewieniami sosnowymi, lokalnie porośnięte murawami psammofilnymi, w ich pobliżu znajduje się zabudowa wiejska (Modlica) i jałowe pola. Wobec charakteru gleb (lekkie, piaszczyste i przepuszczalne), mimo obwałowania koryt Warty i Proсны uwilgotnienie zawala podlega znacznym zmianom wraz ze zmianami poziomu wód w rzece. Charakterystycznym elementem terenu jest wczesnośredniowieczne grodzisko pierścieniowe zwane „Szwedzkim Okopem”.

Materiał i metody

Badania w okresie lęgowym prowadzono w latach 1994–2013 penetrując cały teren pieszo, najwięcej czasu poświęcono na kontrole starorzeczy, podmokłych łąk, zastoisk wodnych, zadrzewień i koryta rzeki Warty. Corocznie (poza latami 2005,

2006 i 2010) przeprowadzono po 1–4 kontrole, przy czym najwięcej kontroli (po 3–4) wykonano w latach 1995, 1996, 1998, 2000, 2001, 2004, 2007, 2008, 2012 i 2013. W latach 2007, 2008, 2012 i 2013 wykonano również po jednej kontroli nocnej. Kategorie lęgowości przyjęto za „Atlasem rozmieszczenia ptaków lęgowych w Polsce w latach 1985–2004” (Sikora et al. 2009). Ważnym uzupełnieniem zebranych przez autorów materiałów, są opublikowane dane z tego terenu (Chylarecki et al. 1992, Krupa & Winiecki 2000, Krupa et al. 2002, 2004b, 2009), a także informacje nieopublikowane – P. Kaźmierczaka (PK), A. Krupy (AK), K. Krupy, E. Markiewicz, A. Michalczyka (AM) i M. Rucińskiego (MR), którym dziękujemy za ich udostępnienie.

W rozdziale „Przegląd gatunków” omówiono szczegółowo występowanie lęgowych i prawdopodobnie lęgowych, faunistycznie najważniejszych gatunków ptaków. Dla części z nich – regularnie występujących, informacje te zestawiono w tabeli (tab. 1). Pozostałe gatunki ptaków lęgowych powierzchni wymieniono na końcu rozdziału.

Przegląd gatunków

Łabędź niemy *Cygnus olor*. Prawie corocznie gniazdowały po 1–3 pary (tab. 1), notowano też inne terytorialne pary bez gniazd.

Gęgawa *Anser anser*. Do roku 2004 gniazdowały pojedyncze pary, później nastąpił wzrost liczebności gatunku do cn. 11 par (tab. 1).

Krakwa *Anas strepera*. Nie corocznie gniazdowały po 1–3 pary (tab. 1).

Cyraneczka *Anas crecca*. Obserwacje z końca kwietnia i z maja z lat 1995, 1997, 2000, 2001 i 2007 sugerowały lęgi 1–3 par. Na gniazdowanie 1–2 par w latach 2008, 2012 i 2013 wskazywały obserwacje zaniepokojonych samic.

Rożeniec *Anas acuta*. Na możliwość gniazdowania wskazuje obserwacja pary z dnia 3.05.1997.

Cyranka *Anas querquedula*. W roku 1984 gniazdowała 1 para, w 1989 – aż 8 par (Chylarecki et al. 1992), w latach 1994–2002, 2007 i 2008 stwierdzano po 1–4 pary, w roku 2012 odnotowano 1 parę, a w 2013 – 5 par (tab. 1).

Płaskonos *Anas clypeata*. W roku 1989 gniazdowały 2 pary (Chylarecki et al. 1992), w latach 1994–2001 i 2007 po min. 1–3 pary, a w roku 2013 – 3 pary (tab. 1).

Głowienka *Aythya ferina*. W roku 1989 zanotowano 17 par (Chylarecki et al. 1992), przy czym nieznana jest liczba ptaków które przystąpiły do lęgu. W latach 1995–2001, 2008 i 2013 – notowano po cn. 1 parze.

Czernica *Aythya fuligula*. W roku 1989 gniazdowały 4 pary (Chylarecki et al. 1992), a w latach 1997–2001, 2008 i 2013 pojedyncze pary.

Kuropatwa *Perdix perdix*. Pojedyncze pary lęgowe stwierdzono w latach 1994 i 1996.

Przepiórka *Coturnix coturnix*. Wołające samce zanotowano w latach 1998, 2000 i 2001 (po 1), 2008 (cn. 4), 2012 (cn. 3) i w 2013. Skrajne daty to 24.04.2000 i 21.07.2000.

Perkozek *Tachybaptus ruficollis*. Nie stosowano stymulacji głosowej. Zapewne corocznie gniazdowały po 1–2 pary (tab. 1).

Perkoz dwuczuby *Podiceps cristatus*. W roku 1989 – 1 para lęgowa (Chylarecki et al. 1992), w 1994 gniazdowały aż 4 pary, później prawie corocznie wykazywano po 1–3 pary (tab. 1).

Perkoz rdzawoszyi *Podiceps grisegena*. W roku 1995 – 1 para prawdopodobnie gniazdowała na jednym ze starorzeczy (Krupa & Winiecki 2000).

Bąk *Botaurus stellaris*. Nie corocznie słyszano po 1–2 samce (tab. 1).

Bączek *Ixobrychus minutus*. W roku 2008 – 1 para gniazdowała w wiklinach nadrzecznych w ujściu Proсны.

Bocian czarny *Ciconia nigra*. W roku 1998 doszło do próby gniazdowania – 11 i 28.05 obserwowano parę i nieukończone gniazdo na dębie *Quercus* sp. (Krupa & Winiecki 2000).

Bocian biały *Ciconia ciconia*. Corocznie lęgowy, głównie przy zabudowaniach. Przykładowo w roku 2008 naliczono 7 zajętych gniazd.

Kania czarna *Milvus migrans*. Terytorialną parę zanotowano w roku 2013.

Kania ruda *Milvus milvus*. Obserwacje z V i VI z lat 1997–2001 (PK, AK, PŻ) i z roku 2013 (AW) wskazują na gniazdowanie 1 pary w bliskiej odległości na zachód od badanego terenu.

Błotniak stawowy *Circus aeruginosus*. W latach 1989 i 1994–2013, prawie corocznie wykazywano po 1–2 pary (tab. 1).

Błotniak łąkowy *Circus pygargus*. Prawdopodobnie lęgową parę stwierdzono 25.05.1995, ponadto 3.05.1997 obserwowano 2 samice, 10.05.2000 – 1 samicę (Krupa et al. 2002), a 11.05.2010 – 1 samca.

Jastrząb *Accipiter gentilis*. W latach 1995, 1996, 1998, 2008, 2011 i 2013 gniazdowała 1 para.

Krogulec *Accipiter nisus*. W roku 2013 gniazdowała 1 para, wcześniej – 1.06.2004 odnotowano 1 samicę (AM).

Pustułka *Falco tinnunculus*. W latach 1995–1998 – 1 para gniazdowała na słupie wysokiego napięcia. Następnie lęgi 1–2 par wykazano w latach 2008, 2012 i 2013.

Wodnik *Rallus aquaticus*. Wykazany w latach 1989 (Chylarecki et al. 1992), 2012 i 2013. Liczebność określono tylko w roku 2008 – przynajmniej 4 pary.

Kropiatka Porzana *porzana*. W roku 1989 – cn. 1 para (Chylarecki et al. 1992). W efekcie kontroli późnowieczornej połączonej ze stymulacją głosową, w 2008 odnotowano 3 samce, a w latach 2012 i 2013 – po 2 samce.

Zielonka *Porzana parva*. Pojedyncze zaniepokojone pary wykryto w latach 1984 (Chylarecki et al. 1992) i 2008.

Derkacz *Crex crex*. W roku 1998 – 3 samce, w 2000 – 1 samiec, a w wyniku stymulowania podczas kontroli nocnych: w roku 2008 stwierdzono 7–8 samców, w 2011 – przynajmniej 1 samca, w 2012 – 6 samców i w 2013 – cn. 3 samce (tab. 1).

Kokoszka *Gallinula chloropus*. Pojedyncze pary stwierdzano w latach 1996, 2001, 2007, 2008, 2012 i 2013.

Łyska *Fulica atra*. Gniazdowała corocznie. Jej liczebności określono w latach 2011 i 2012 na 2–3 pary, a w roku 2013 – cn. 9 par (tab. 1).

Żuraw *Grus grus*. Pojedyncze pary lęgowe wykazano w latach 1994, 1996, 1999–2001, 2003–2005 (AM, MR) i 2008, a po dwie pary w latach 2012 i 2013 (tab. 1).

Sieweczka rzeczna *Charadrius dubius*. Lęgowe pary zanotowano w roku 1995 na piaszczystym wale przeciwpowodziowym i w roku 1998 w żwirowni (Krupa et al. 2004a, PŻ).

Sieweczka obroźna *Charadrius hiaticula*. W roku 2013 para gniazdowała na rozmytym przez powódź polu w międzywalu Warty.

Czajka *Vanellus vanellus*. Gniazdowała corocznie, choć w zmiennej liczbie (tab. 1). W latach 1984 i 1989 odpowiednio 18 i 20 par (Chylarecki et al. 1992), w latach 1994–1997 – do cn. 10 par, w 1998 – 26 par (Krupa et al. 2004a), w roku 1999 – cn. 12 par, w latach 2000–2003 – do 7 par (Krupa et al. 2004a, PŻ), a w 2007–2009 i 2011–2013 do 8 par.

Batalion *Philomachus pugnax*. W roku 1984 gniazdowała 1 samica (Chylarecki et al. 1992), później napotymano jedynie tokowiska liczące po kilka–kilkanaście samców.

Kszyk *Gallinago gallinago*. Corocznie gniazdowały po 1–3 pary (tab. 1; Chylarecki et al. 1992, Krupa et al. 2004a, AW, PŻ).

Dubelt *Gallinago media*. Gniazdowanie niewykluczone. Pojedyncze ptaki zanotowano 24.05 i 26.07.1972 (Tomiałojć 1990), a 7.06.2009 kilkakrotnie wypłaszano 2 przebywające razem osobniki, jednakże bez pewnych oznak lęgowości (AW).

Rycyk *Limosa limosa*. Lęgowy przynajmniej do roku 2008 (tab. 1). W latach 1984 i 1989 gniazdowało po 9 par (Chylarecki et al. 1992), w latach 1994–1997 – po 2 pary, w roku 1998* – 4 pary, a w 2007 i 2008 – po 1 parze. Dawniej – w sezonach 1969–1972 gniazdował na omawianej powierzchni znacznie liczniej (Tomiałojć 1990).

Krwawodziób *Tringa totanus*. Zasadniczo corocznie gniazdowało po kilka par – do 7 w sezonie 1996 (tab. 1).

Samotnik *Turdus ochropus*. Dnia 27.04.1994 obserwowano 1 tokującego ptaka przy zadrzewieniach lęgowych w ujściu Proсны.

Brodziec piskliwy *Actitis hypoleucos*. W roku 2008 przebywała 1 para.

Śmieszka *Chroicocephalus ridibundus*. Dnia 25.05.1995 nad starorzeczem obserwowano zaniepokojoną, zapewne lęgową parę. W sezonie 1998 na błotnistym zastoisku gniazdowały cn. 3 pary.

Rybitwa rzeczna *Sterna hirundo*. Dnia 11.05.1998 na błotnistym, wysychającym zastoisku stwierdzono 10 par z gniazdami, współwystępowały one ze śmieszkami (Krupa & Winiecki 2000).

Rybitwa białowąsa *Chlidonias hybridus*. W roku 2008 próbę lęgu podjęły 1–2 pary; platformy gniazdowe zostały z nieznanymi przyczynami zniszczone.

Rybitwa czarna *Chlidonias niger*. Gniazdowała corocznie, choć w zmiennej liczebności, maksymalnie 78 par w roku 1989 (tab. 1).

Rybitwa białoskrzydła *Chlidonias leucopterus*. W roku 2006 gniazdowało 8 par (Krupa et al. 2009).

Turkawka *Streptopelia turtur*. Pojedyncze, terytorialne samce odnotowano w latach 1994 i 2007.

Pójdźka *Athene noctua*. W okresie lęgowym spotkana w roku 1972 w Modlicy (Ruprecht & Szwagrak 1988).

Uszatka *Asio otus*. Niewykluczone gniazdowanie, gdyż 21.04.1996 znaleziono szczytki 1 os.

Zimorodek *Alcedo atthis*. Pojedyncze pary gniazdowały w roku 2000 nad Prosną i w latach 2008 i 2012 w ujściu Proсны do Warty.

Kraska *Coracias garrulus*. Dawniej pod Rudą Komorską gniazdowała 1 para (Lewartowski 1986).

* Krupa et al. (2004a) podali dla roku 1998 tylko 1 parę lęgową

Dudek *Upupa epops*. W latach 1994–2004 prawie corocznie wykazywano pojedyncze pary lęgowe i tylko w roku 1998 – 2 pary. Już do 4 par gniazdowało w latach 2008, 2010, 2012 i 2013.

Krętogłów *Jynx torquilla*. Głosy pojedynczych ptaków notowano w latach 1994, 1995, 1998 i 2007.

Dzięcioł zielony *Picus viridis*. W latach 1994–1998, 2007, 2008, 2012 i 2013 notowano po 1–2 pary.

Lerka *Lullula arborea*. Pojedyncze pary stwierdzono w latach 1997, 1998 i 2010, a po 2–3 pary w latach 2008, 2012 i 2013.

Brzegówka *Riparia riparia*. W skarpie rzecznej nad Wartą w roku 1989 stwierdzono 17 norek (Chylarecki et al. 1992), w roku 1995 – 15 norek, a w roku 2004 – 105 norek (Krupa et al. 2009).

Oknówka *Delichon urbicum*. Kolonia lęgowa znajdowała się pod mostem w Pyzdrach, w roku 1999 naliczono tam 169 gniazd (Winiecki et al. 1997).

Świergotek polny *Anthus campestris*. Pojedyncze pary zanotowano w latach 1997, 1998, 2008 i 2012.

Podróżniczek *Luscinia svecica*. W roku 1989 gniazdowała 1 para (Chylarecki et al. 1992), a w latach 2008 i 2013 – stwierdzano po 2 terytorialne, śpiewające samce.

Białorytka *Oenanthe oenanthe*. Pojedyncze pary gniazdowały w latach 1998 i 2011.

Świerszczak *Locustella naevia*. Gniazduje zapewne corocznie (tab. 1). W największej liczbie śpiewające samce stwierdzono w roku 1995 – cn. 7, a w roku 2008 – cn. 22 samce.

Strumieniówka *Locustella fluviatilis*. Gniazduje zapewne corocznie wzdłuż Prosnicy i Warty, najliczniej stwierdzona w roku 1989 – 3 samce (Chylarecki et al. 1992) i w 2008 – cn. 6 samców (tab. 1).

Brzęczka *Locustella luscinioides*. W trzcinowiskach porastających mokre obniżenia terenu i skraje starorzeczy gniazduje zapewne corocznie, maksymalnie do przynajmniej 8 par (tab. 1).

Wodniczka *Acrocephalus paludicola*. Dawniej prawdopodobnie lęgowa. W końcu VII i w VIII 1971 zanotowano po 1–2 ptaki (Lewartowski et al. 1972).

Jarzębatka *Sylvia nisoria*. Po co najmniej 2 pary lęgowe stwierdzono w latach 2008, 2012 i 2013.

Remiz *Remiz pendulinus*. W roku 1989 stwierdzono 10 stanowisk (Chylarecki et al. 1992), w okresie 1994–2001 gniazdowało do przynajmniej 4 par, a w latach 2007–2013 maksymalnie wykazano 8 stanowisk (rok 2008).

Gąsiorek *Lanius collurio*. Lęgowy corocznie; w latach 2008 i 2012 liczebność oceniono na przynajmniej 4–5 par.

Srokosz *Lanius excubitor*. Przynajmniej od roku 1996 gniazduje corocznie po 1–2 pary.

Gawron *Corvus frugilegus*. W roku 1995 jedna para gniazdowała na skraju doliny w Pyzdrach na robinii akacyjowej *Robinia pseudoacacia*.

Dziwonia *Carpodacus erythropus*. Lęgowa corocznie, ocenę liczebności wykonano jedynie dla roku 2008 – 7 śpiewających samców (tab. 1).

Ortolan *Emberiza hortulana*. W latach 1997, 1998 i 2008 zanotowano po przynajmniej 1–2 śpiewające samce.

Tabela 1. Liczebność wybranych gatunków lęgowych na powierzchni „Modlica” w latach 1984–2013. Objasnienia: „n” – rzeczywista liczba par, „+n” – minimalna liczba par, „+” – gatunek gniazduje, brak danych o liczebności, „+?” – gniazdownie możliwe, „-” – gatunek nie gniazduje, (puste miejsce) – brak danych, ZL – Z. Lewartowski za: Chylarecki et al. (1984), liczebność czajki *Vanellus vanellus* w roku 1998 za: Krupa et al. (2004a), AW – A. Winiecki, PZ – P. Żurawlew

Table 1. Abundance of selected breeding bird species in the “Modlica” area in 1984–2013. Commentary: “n” – exact number of pairs, “+n” – minimum number of pairs, “+” – breeding species, no data on the numbers, “+?” – possible breeding, “-” – non-breeding species, (empty space) – no data, ZL – Z. Lewartowski after: Chylarecki et al. (1984), Northern Lapwing abundance in 1998 after: Krupa et al. (2004a), AW – A. Winiecki, PZ – P. Żurawlew. (1) data source, (2) species.

Źródło danych (1)	ZL	AW	PZ	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2007	2008	2009	2011	2012	2013
Gatunek (2)	1984	1989	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2007	2008	2009	2011	2012	2013	
<i>Cygnus olor</i>	1	1	+1	2	+?	+?	+?	1	+?	1				+?	1?			1?	2-3	
<i>Anser anser</i>		1		1	2				3-5				1-2	+1	8-10		+2	+9	+11	
<i>Anas strepera</i>				1		1	1?	1-2	+1	1-2				2-3?	2-3			-	2	
<i>Anas crecca</i>				1?		1-2?			1-2?	1?				1-3?	2			1	2	
<i>Anas querquedula</i>	1	8	+2	4	+	+2	1-2	+	+3	+	1			+	4			1	5	
<i>Anas clypeata</i>		2	+	+3	+	+2	2	1	+	2				+	-			-	3	
<i>Podiceps cristatus</i>		1	+4	1	1	2	2	3	+	3			1	1	2		1	-	2	
<i>Tachybaptus ruficollis</i>				+1	+1	+1				+1				2					+2	
<i>Botaurus stellaris</i>		1							1	1	1			1	2			1	1	
<i>Circus aeruginosus</i>		2	2	2	1	1		1	1	1				2	1-2			1	1	
<i>Crex crex</i>							+3		+1					7-8			+1	6	+3	
<i>Fulica atra</i>		+	+	+	+	+	+	+9	+	+			+	+	+		2	2-3	+9	
<i>Grus grus</i>			1		1	1		1	1	1	1		1		1			2	2	
<i>Vanellus vanellus</i>	18	20	+	+10	+7	+10	26	+12	3	+7	5	1		+6	8	+	+2	3	6-7	
<i>Gallinago gallinago</i>		3	+1	+2	+2	+1	2		3	+1	1	-		+1	3	2		-	3	
<i>Limosa limosa</i>	9	9	2	2	2	2	4		-	-	-	-		1	1			-	-	
<i>Tringa totanus</i>	4	4	+5	3	7	4	4	2	4	4	4	-		2-3	2			1	2	
<i>Chlidonias niger</i>	10	78		28		+	+	+	+	+6				+	25-28	4		9	+?	
<i>Locustella naevia</i>				+7					+1					+4	+22		+1	+	+	
<i>Locustella fluviatilis</i>		3		+1			+2							+6				+	+	
<i>Locustella luscinioides</i>				+2		+2		+1	+1					+4	+8		+2	+	+	
<i>Remiz pendulinus</i>		10	+1	+4	+3	+1	+2	+3	+2					+2	8			+	+	
<i>Carpodacus erythrinus</i>		+1		+2		+1									7			+	+	

Pozostałe gatunki lęgowe: krzyżówka *Anas platyrhynchos*, bażant *Phasianus colchicus*, myszołów *Buteo buteo*, gołąb miejski *Columba livia* f. *domestica*, grzywacz *C. palumbus*, sierpówka *Streptopelia decaocto*, kukułka *Cuculus canorus*, puszczyk *Strix aluco*, jerzyk *Apus apus*, dzięcioł czarny *Dryocopus martius*, dzięcioł duży *Dendrocopos major*, dzięciołek *D. minor*, skowronek *Alauda arvensis*, dymówka *Hirundo rustica*, świergotek drzewny *Anthus trivialis*, świergotek łąkowy *A. pratensis*, pliszka żółta *Motacilla flava*, pliszka siwa *M. alba*, strzyżyk *Troglodytes troglodytes*, rudzik *Erithacus rubecula*, słowik szary *Luscinia luscinia*, słowik rdzawy *L. megarhynchos*, kopciuszek *Phoenicurus ochruros*, pleszka *Ph. phoenicurus*, pokląskwa *Saxicola rubetra*, kos *Turdus merula*, kwiczoł *T. pilaris*, śpiewak *T. philomelos*, rokitniczka *Acrocephalus schoenobaenus*, łożówka *A. palustris*, trzcinniczek *A. scirpaceus*, trzciniak *A. arundinaceus*, zaganiacz *Hippolais icterina*, piegża *Sylvia curruca*, cierniówka *S. communis*, gajówka *S. borin*, kapturka *S. atricapilla*, świstunka leśna *Phylloscopus sibilatrix*, pierwiosnek *Ph. collybita*, piecuszek *Ph. trochilus*, raniuszek *Aegithalos caudatus*, muchołówka szara *Muscicapa striata*, czarnogłówek *Poecile montanus*, sosnowka *Periparus ater*, czubatka *Lophophanes cristatus*, bogatka *Parus major*, modraszka *P. caeruleus*, pełzacz ogrodowy *Certhia brachydactyla*, wilga *Oriolus oriolus*, sójka *Garulus glandarius*, sroka *Pica pica*, kawka *Corvus monedula*, wrona siwa *C. cornix*, kruk *C. corax*, szpak *Sturnus vulgaris*, wróbel *Passer domesticus*, mazurek *P. montanus*, zięba *Fringilla coelebs*, kulczyk *Serinus serinus*, dzwonec *Chloris chloris*, szczygieł *Carduelis carduelis*, makolągwa *C. cannabina*, grubodziób *Coccothraustes coccothraustes*, trznadel *Emberiza citrinella*, potrzos *E. schoeniclus*, potrzyszcz *E. calandra*.

Omówienie wyników

Powierzchnia „Modlica” wchodzi w skład polskiej ostoi o znaczeniu międzynarodowym Doliny Środkowej Warty (PL076), będącej Obszarem Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 (PLB300002) i jednocześnie fragmentem Nadwarciańskiego Parku Krajobrazowego. Opisany obszar jest ważnym miejscem rozrodu wielu gatunków ptaków wodnych, niezależnie w okresie przelotów terenem odpoczynku blaszkodziobych i siewkowców (Winięcki 2000). Do końca roku 2013 zanotowano tu gniazdowanie 136 gatunków ptaków, z czego w latach 1994–2013 gniazdowały 132 gatunki. Jest to ważne w regionie miejsce rozrodu gęgawy, cyranki, płaskonosy, kropiatki, zielonki, derkacza, czajki, krwawodzioba i rybitwy czarnej, a do niedawna także dla rycyka. Występowały tu także inne rzadko spotykane gatunki, m.in.: cyraneczka, bocian czarny, perkoz rdzawoszyi, bąk, bączek, kania czarna, sieweczka obrożna, samotnik, brodziec piskliwy, rybitwa rzeczna i rybitwa białoskrzydła. Przed rokiem 1985 gniazdowały tu ponadto batalion, pójdzka, kraska i prawdopodobnie wodniczka. Niejasny jest status zanotowanych w porze lęgowej w latach 1972 i 2009 dubeltów, a w roku 2007 – rożeńców. Pomimo zagrożeń, które skutkują spadkiem liczebności wielu gatunków ptaków wodno-błotnych, omawiany obszar nadal zachowuje wysokie walory ornitologiczne – szczególnie w latach mokrych. Podstawowymi zagrożeniami dla awifauny lęgowej „Modlicy” są w szczególności: funkcjonowanie zbiornika Jeziorsko, dokonane obwałowania koryt Warty i Proсны oraz odwodnienie pradoliny, przekształcenia łąk na pola uprawne i zanik gospodarki pastwiskowej (Chylarecki et al. 1992, Winięcki 2010). Wydaje się, że samo utworzenie Nadwarciańskiego Parku Krajobrazowego oraz objęcie

obszaru ochroną w ramach sieci Natura 2000 tylko częściowo zabezpieczyło omawiany fragment doliny Warty przed postępującą degradacją (Winiński et al. 1997). Planowane wybudowanie zbiornika zaporowego „Wielowieś Klasztorna” na Prośnie, zapewne przyniesie kolejne, trudne obecnie do jednoznacznej oceny nowe zagrożenia dla przyrody tego terenu (Winiński 2004b). W powyższej sytuacji powierzchnia „Modlica” traktowana będzie nie tylko jako zagrożony fragment większego obszaru chronionego, ale niezależnie – jako jedna z najważniejszych powierzchni monitorowania kierunków i natężenia zmian środowiskowych, w tym awifauny.

Literatura

- Chylarecki P., Lewartowski Z., Winiński A. 1984. Wstępna waloryzacja ornitologiczna doliny Środkowej Warty na odcinku Koło–Pyzdry. Poznań. Ekspertyza dla Instytutu Kształtowania Środowiska w Warszawie. Maszynopis. 28 ss. + mapy.
- Chylarecki P., Winiński A., Wypychowski K. 1992. Awifauna lęgowa doliny Warty na odcinku Uniejów – Spławie. Prace Zakł. Biol. i Ekol. Ptaków UAM 1: 7–55.
- Gacka–Grzesikiewicz E., Winiński A., Źarska B., Bernat J., Jabłoński J., Miodek K., Chabros J., Smogorzewska M. Studium przyrodnicze doliny środkowej Warty na terenie polderu I (Grądy) i polderu II (Pyzdry). 1990. Ekoplan, Warszawa–Poznań, msc.
- Krupa A., Winiński A. 2000. Awifauna Nadwarciańskiego Parku Krajobrazowego. Wielkop. Prace Ornitol. 9: 201–241.
- Krupa A., Michalczyk A., Ruciński M. 2002. Obserwacje ornitologiczne w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym w latach 2001 i 2002. Roczn. Nauk. PTO „Salamandra” 6: 119–128.
- Krupa A., Michalczyk A., Ruciński M. 2004a. Gniazdowanie siewkowców Charadrii na powierzchniach badawczych „Rataje” i „Modlica” w dolinie Konińskiej do roku 2003. Roczn. Nauk. PTO „Salamandra” 8: 23–33.
- Krupa A., Michalczyk A., Ruciński M. 2004b. Obserwacje ornitologiczne w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym w latach 2002 i 2003. Roczn. Nauk. PTO „Salamandra” 8: 35–42.
- Krupa A., Michalczyk A., Przystański M., Ruciński M. 2009. Obserwacje ornitologiczne w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym w latach 2004–2008. Biul. Parków Kraj. Wielkop. 15(17): 36–43.
- Lewartowski Z. 1986. Spadek liczebności kraski *Coracias garrulus* we wschodniej Wielkopolsce. Chrońmy Przyr. Ojcz. 42(3): 27–34.
- Lewartowski Z., Walankiewicz W., Wesołowski T. 1972. Występowanie wodniczki (*Acrocephalus paludicola*) pod Koninem. Not. Przyr. 6: 34–36.
- Ruprecht A. L., Szwagrzak A. 1988. Atlas rozmieszczenia sów Strigiformes w Polsce. Stud. Naturae, ser. A, 32: 1–154.
- Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.). 2007. Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Wesołowski T., Winiński A. (red.). 1985. Ostoje lęgowe ptactwa wodno–błotnego w Polsce. Ekspertyza wykonana na zlecenie Instytutu Kształtowania Środowiska w Warszawie.
- Wielkopolski Urząd Wojewódzki. 2008. „Projekt Planu Ochrony Obszaru Natura 2000 – PLB 300002 Dolina Środkowej Warty”. Opracował zespół Przedsiębiorstwa Wielobranżowego „KRAMKO” sp. z o.o. pod kierownictwem i nadzorem merytorycznym prof. dr. hab. A. Winińskiego. P. W. „KRAMKO” sp. z o.o. Kraków, 415 ss. + 2 płyty DVD.
- Winiński A. 2004a. „76. Dolina Środkowej Warty”. W: Sidło P.O., Błaszowska B., Chylarecki P. (red.). Ostoje ptaków o randze europejskiej w Polsce – Important Bird Areas of European Union importance in Poland. OTO, Warszawa: 367–371.
- Winiński A. 2004b. Awifauna doliny Proсны – stan obecny i perspektywy zmian w kontekście projektu budowy zbiornika zaporowego „Wielowieś Klasztorna”. Wielkop. Prace Ornitol. 10: 143–153.
- Winiński A. 2010. Dolina Środkowej Warty. W: Wilk T., Jujka M., Krogulec J., Chylarecki P. Ostoje pta-

ków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce. OTOP, Marki: 278–280.

Winiński A., Grzybek J., Krupa A., Mielczarek S. 1997. Awifauna łąkowa doliny środkowej Warty – stan aktualny i kierunki zmian. Not. Orn. 38: 87–120.

Winiński A., Brzeg A. 1995. Dokumentacja przyrodnicza projektowanego Pyzdrskiego Parku Krajobrazowego w dolinie środkowej Warty (woj. konińskie). Opracowanie dla Woj. Funduszu Ochrony Środowiska w Koninie. 68 ss., 9 tab., 50 ryc., msc.

Winiński A., Wesołowski T. 1987. Ostoje ptaków wodnych i błotnych w Polsce i problem ich ochrony. Człowiek i Środowisko 11(4): 497–513.

Przemysław Żurawlew

Kwileń 67a, 63–313 Chocz
grusleon@gmail.com

Aleksander Winiński

Zakład Biologii i Ekologii Ptaków, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Umultowska 89, 61–614 Poznań
wolek@amu.edu.pl